

*Latina a její postavení mezi indoevropskými jazyky; přínos latiny k vývoji evropské civilizace.
Vývoj latiny a její periodizace.*

Význam antických jazyků pro současnost

- antické jazyky – latina a řečtina se rozhodujícím způsobem podílely na vzniku a vývoji evropské kultury
- všechny jazyky evropské (tzn. i slovanské) vděčí historickému působení těchto jazyků za mnoho změn, které ovlivnily jejich dnešní podobu (a to v oblasti hláskosloví, morfologie i syntaxe)
- řečtina i latina se uplatnily jako velmi vyspělé spisovné jazyky s bohatou slovní zásobou a zejména s propracovanou mluvnickou stavbou
- byly mj. i nositeli náboženských textů, které bylo třeba přesně tlumočit
- stály rovněž při zrodu nejstarších spisovných slovanských jazyků a po dlouhou dobu s nimi byly v přímém kontaktu, jako jazyky z nichž se překládalo a jazyky, které ovlivňovaly výslednou podobu překladů
- především **LATINA** umožňuje lépe pochopit a poznat moderní jazyky – struktura latiny (založená na jasných a průhledných paradigmatech v morfologii a zároveň na logických zákonitostech v syntaxi) napomáhá rychlejšímu dosažení myšlenkové obratnosti a pohotovosti, umožňuje dokonalejší porozumění textu i v jiném cizím jazyce, tříbí vyjadřovací schopnosti, v podstatě je možno říci, že tak, jak jsou důležité základy matematiky pro ostatní přírodní vědy (fyziku, chemii), tak stejně důležité jsou základy latiny pro učení se ostatních cizích jazyků

Postavení latiny mezi ostatními evropskými jazyky

- latina (obdobně jako řečtina a slovanské, germánské a keltské jazyky) patří k indoevropské jazykové rodině
- byla původně jazykem obyvatelstva žijícího v Latii, tj. při dolním toku Tiberu
- kromě latiny na italském území existovaly ještě i další jazyky – např. jazyk oský, umberský, etruský + jazyky keltské
- prostřednictvím Etrusků přijali Římané od Řeků jejich písmo a upravili si je
- brzy však Římané svými výboji si podmanili nejen celou Itálii, ale v podstatě celý tehdejší známý svět – jejich jazyk se rozšířil po všech západních a zčásti i východních krajích Středozemního moře a na západě střední Evropy

- na tak rozsáhlém území ovšem nebylo možné udržet jednotnou podobu latiny, ta se tím pádem začala rozrůžňovat, výsledkem pak byly románské jazyky, ty ovšem nejsou pokračovateli latiny spisovné, ale **latiny vulgární** (tj. lidové; vulgus = lid)
- spisovná latina zůstala úředním jazykem římskokatolické církve a těch národů, k nimž křesťanská víra pronikla právě prostřednictvím této církve, tj. zejména k západním Slovanům, z jihoslovanských pak obzvlášť k Slovincům a Charvátům
- po celé období středověku latina sloužila jako mezinárodní dorozumívací jazyk vzdělaných vrstev evropského obyvatelstva (společně s řečtinou a staroslověnštinou)
- ve středověku existovala původní latinská literatura vzniknuvší např. na našem území, na území dnešního Německa, Francie, Španělska, Itálie i Anglie
- latiny se poměrně dlouho užívalo také v diplomatických a administrativních stycích, na Slovensku ještě dokonce v polovině 19. století

Vývoj latiny a její periodizace

Archaická latina

Pro latinu archaického období (6.–2. stol. př. Kr.) je příznačná jazyková nejednotnost, rozkolísanost grafické normy i prudký hláskoslovný vývoj. V tomto období můžeme pozorovat vliv řečtiny, zejména ve slovní zásobě.

Doklady: nápisy (např. Senatus consultum de Bacchanalibus), právní dokumenty (zákony dvanácti desek), literární tvorba (Plautovy a Terentiovy komedie, Enniovy eposy, odborná pojednání Catona Staršího).

Klasická latina - literární jazyk starověkého Říma

(1. stol. př. Kr. – 1. stol. po Kr.)

Adjektivum klasický (odvozeno od *classicus* = „prvotřídní; vytríbený, vynikající“) Klasická latina byla považována za nedostižný vrchol jazykového vývoje a stala se konzervativní stylistickou i gramatickou normou pro výuku latiny až do současnosti. Normu klasické latiny tvoří hlavně řeči a spisy M. Tullia Cicerona, historická díla C. Iulia Caesara a T. Livia a poezie P. Vergilia Marona, Q. Horatia Flacca a P. Ovidia Nasona.

Pro klasickou latinu je charakteristická jazyková hutnost a sevřenost výrazu (hojně jsou syntaktické vazby akuzativu a nominativu s infinitivem, ablativ absolutní, particiia a gerundiva), propracovaný systém syntaxe a prostředků k vyjádření větné závislosti. V poezii se prosazuje časomíra (daktylský hexamet, elegické distichon).

Po stránce slovní zásoby vrcholí přejímání z řečtiny i vytváření vlastní latinské terminologie.

Vulgární latina (od Plauta po vznik románských jazyků)

(existuje v antice souběžně s latinou „literární“)

Klasická latina nepředstavuje jedinou formu jazyka té doby: ten byl tvořen poněkud pestřejšími jazykovými útvary (obdobně jako máme dnes češtinu spisovnou, nespisovnou apod.).

Zatímco klasická latina představovala tehdejší „spisovný jazyk“, převažovala v běžném dorozumívání širokých vrstev obyvatelstva tzv. latina vulgární. Tato mluvená, lidová forma latiny se rozvíjela ve všech obdobích vývoje starověké latiny. Vulgární latina se po zániku západořímské říše stala základem pozdějších románských jazyků. O prvních literárních památkách národních románských jazyků můžeme však hovořit nejdříve od 9./10. století.

Křesťanská latina – období patristiky

(2–6. stol. po Kr.)

Křesťanství při svém šíření na západ potřebovalo oslovit lid v jazyce, který jim byl srozumitelný. Tak se velmi záhy začaly objevovat vedle hebrejštiny a řečtiny i první latinské křesťanské texty, nejdůležitější mezi nimi jsou první překlady bible do latiny (tzv. versio Afra a versio Itala), zvláště Hieronymova Vulgáta. Toto období až do konce 6. století se nazývá také jako patristika – podle církevních otců (latinsky písaři byli hlavně sv. Augustin, sv. Jeroným, sv. Ambrož a Řehoř Veliký). Spolu s řečtinou a hebrejštinou se latina stává jazykem liturgie a církevní správy.

Středověká latina - mezinárodní jazyk západu

(6.–15. stol. po Kr.)

Středověká latina se konstitovala na třech pilířích: latině klasické, vulgární a křesťanské. Stala se kulturním i duchovním poutem jednoty Evropy, plnila funkci univerzálního mezinárodního jazyka západní a střední Evropy („esperanto středověku“). Obecný lid mluvil latinou vulgární, která se přibližovala vznikajícím románským jazykům.

Ve středověké latině byla vytvořena vrcholná díla filozofie a teologie (např. Summa theologiae sv. Tomáše Akvinského), poezie (Carmina Burana) i hudební kultury (gregoriánský chorál). Na latinu měly vliv mateřské jazyky germánské, keltské a slovanské, latina však tyto jazyky ovlivňovala v daleko hojnější míře. V jazyce dochází oproti klasické normě ke změnám v syntaxi, morfologii, mění se výslovnost, také slovní zásoba se obohacuje nově přejatými slovy nebo posunem významu klasických slov.

Humanistická latina - pokus o návrat ke klasickému ideálu

(15.–17. století)

Humanisté (F. Petrarca a G. Bocaccio) se obracejí k pramenům antické kultury. Klasická antika se stává ideálem a normou v oblasti myšlení, umělecké tvorby i uspořádání společnosti. Předchozí epocha je odmítána, středověká latina je pokládána za úpadkový jazyk, hlásá se návrat k ciceronské latině. Ve skutečnosti to však bylo nepochopení jazykového vývoje a vskutku „moderní“ komunikační funkce středověké latiny. Latina tak ztrácí funkci v praktické denní komunikaci, převládají živé domácí jazyky. Humanismus i přesto zůstává svrchovaně latinský, latinsky jsou psána literární i vědecká díla (např. M. Koperník), korespondence, církevní literatura aj. Ačkoli reformace latinu odmítá, její představitelé (M. Luther, F. Melancthon, u nás J. Blahoslav; J. A. Komenský (ten sní dokonce o latině coby mezinárodním jazyce) ji hojně používají. Latina se stává předmětem vědeckého studia (vzniká klasická filologie).

Proměny latiny v novověku

(18.–20. století)

V 18. století latina ještě převládala ve vědě (Newton), na univerzitách, v církvi, státní správě a diplomacii. V 19. stol. však nastupuje emancipace národů a preferují se národní jazyky. Latina se stává zdrojem tvorby technické a vědecké terminologie a internacionalismů (tj. slov utvořených na řeckém a latinském základě), jejichž výhodou je všeobecná srozumitelnost. Zakotvení klasických jazyků ve středoškolském vzdělání si klade za cíl rozvoj logického myšlení, mravní výchovu zakotvenou v humanistické tradici evropské antiky a zároveň naplňuje ideály vznikající občanské společnosti. V průběhu 19. století nahrazuje latinu v pozici mezinárodního jazyka francouzština, ve 20. století angličtina.

Novolatinské hnutí – nová renesance latiny?

(20.– 21. století)

Od počátku 20. stol. se rozvíjí v Evropě neolatinistické hnutí, jehož cílem je obnova latiny i antických tradic. Jeho aktivity jsou podporovány zakládáním společností pro podporu latiny (Societas Latina v Saarbrückenu), pořádáním kongresů živé latiny (i v ČR), kulturních akcí (ludi Latini), ale hlavně publikační a ediční činností (časopisy Vox Latina, Iuvenis, Adolescens aj.). S latinou se můžeme setkat i v rozhlasovém vysílání či na internetu. Živá latina tak dnes musí vytvářet i nová slova (*autoraeda* = automobil, *ferrivia* = železnice apod.).

Latinské písmo

Římané přejali písmo od Řeků přes Etrusky a ve výsledné podobě měla latinská abeceda 23 písmen. Římané znali jen velká písmena (majuskule), malá písmena vznikla až v písarské

praxi ve středověku. V současné době se latinský text píše minuskulí. Velká písmena se užívají jen na začátku větných celků, u všech vlastních jmen (nejen u substantiv, ale i u adjektiv a příslovčí, např. *urbs Roma, sermo Latinus, loqui Latine, scribere Bohemice*).